

TIMIȘOARA ÎN ANUL 1663, DUPĂ DESCRIEREA LUI HENRIK OTTENDORF

Ioan Hațegan, Marlen Negrescu

Descrieri ale Timișoarei medievale sunt destul de puține. Cea mai consistentă este cea a călătorului otoman Evlyia Celebi, care a vizitat Timișoara de mai multe ori în intervalul anilor 1660 - 1664.

Acestei mărturii dorim să-i aducem o alta, la fel de corectă și edificatoare, ce are însă în plus o stampă (pe care o considerăm cea mai veridică dintre toate cele editate până acum), alături de o hartă a străzilor Timișoarei medievale - unicat în întreaga istoriografie consacrată acestei localități.

Este vorba despre un fragment ("Descrierea Timișoarei") din manuscrisul lui Henrik Ottendorf, redactat în ciornă la Timișoara în primele 6 luni ale anului 1663. Documentul se păstrează la Kriegsarchiv din Viena, Kartenabteilung K.VII.k.1 într-un manuscris de 98 pagini cu dimensiunea hârtiei de 19 x 29 cm și cu 24 desene cu dimensiuni ce variază între 27 x 35 cm și 27 x 75 cm. Manuscrisul îi aparține lui Henrik Ottendorf, membru al soliei austriece la Pașa de Belgrad din anul 1663, condusă de către ambasadorul baron von Goes.

Titlul manuscrisului este "De la Buda la Belgrad" și conform însemnărilor, a fost redactat în această formă în anul 1667. Desenele datează din anul soliei, 1663, ceea ce denotă faptul că Ottendorf și-a făcut și însemnările tot atunci și doar redactarea finală s-a realizat în anul 1667 la cererea Marelui Stat Major Imperial.

În cadrul politicii generale a Casei de Habsburg, solia baronului von Goes a avut un dublu scop: să medieze o întâlnire a influentului baron von Goes cu pașa de Belgrad, dar și să facă o recunoaștere exactă a stării celor mai importante obiective militare otomane, în vederea unei proiectate campanii militare austriece asupra acestora.

Rolul lui Ottendorf pare să fi fost precumpănitor în ultima direcție, cea a spionajului militar. Om cu un foarte dezvoltat spirit de observație (vezi textul descrierii și desenele), Henrik Ottendorf a cutreierat prin toate fortificațiile otomane pe unde a mers solia și a sintetizat elementele definitorii ale acestora. Informațiile sale au fost foarte bine apreciate de către generalul Montecucolli, membru al statului major imperial, pe masa căruia au și ajuns în anul 1667. Timp de decenii textul și desenele lui

Ottendorf au constituit baza pregătirilor logistice imperiale pentru marea ofensivă ce se va declanșa peste două decenii.

Cum s-a derulat însă concret solia baronului von Goes? La mijlocul lunii decembrie 1662 solia a plecat din Viena și a ajuns în ziua de 20 la Buda. De la Buda la Belgrad călătoria durează șase luni. Aceasta pentru că otomanii își dau seama de scopul soliei și o întârzie, trimițând-o la Timișoara.

Solia ajunge aici în primele zile ale lunii ianuarie 1663 și este găzduită de către pașa de Timișoara, în mai multe clădiri din oraș. În iulie 1663 are loc o primă întâlnire a delegației cu pașa la Belgrad, urmată de întoarcerea la Timișoara; apoi are loc o altă întâlnire.

Membrii soliei au avut, așadar, timp suficient, spre a cunoaște realitățile timișorene. Acest fapt reiese limpede din textul lui Ottendorf. Printre altele el redă și celebra butadă a beilor otomani de pe Dunăre care afirmau că “cel care cucerește Buda obține doar un oraș, pe când cel care cucerește Timișoara stăpânește o țară”. În acest fel autorul nostru dorește să reliefeze importanța strategică excepțională a cetății Timișoara în evul mediu.

Henrik Ottendorf cutreieră zilnic străzile cetății, ale celor două cartiere ale acesteia (Palanca Mare și Palanca Mică sau insula), își notează cele văzute și chiar le desenează. Cele două desene ale sale consacrate Timișoarei sunt reale și redau imaginea exterioară și interioară a orașului, așa cum nimeni nu a mai făcut până atunci.

Stampa generală a Timișoarei a mai fost publicată acum mai bine de două decenii în urmă atât în revista timișoreană Orizont cât și în Magazin Istoric. Schița străzilor cetății și a cartierelor medievale a fost redesenată și o prezentăm astfel.

Informațiile lui H. Ottendorf au fost confruntate cu textul lui Evlyia Celebi și cu desenul de epocă a lui Francisc Wattay și ele coincid, fapt ce validează corectitudinea acestor informații. În plus, H. Ottendorf confirmă că în evul mediu numele râului ce curgea prin șanțurile cetății este Timișul mic sau Timișel și abia în veacul al XVIII-lea apare numele de Bega.

O problemă care poate semăna confuzie este aceea a locului - față de cetate - pe care H. Ottendorf l-a acordat castelului: la sud dar nu în partea cea mai îngustă a fortificației, ci chiar la mijlocul acesteia. Planurile austriece ale asediului din 1716 plasează toate castelul în partea mai îngustă a cetății. Aici inginerii militari austrieci au avut dreptate și reprezentarea lui Ottendorf trebuie corectată.

Manuscrisul lui Ottendorf a fost semnalat, acum un secol, de un arhivist vienez, unui profesor budapestan. În cele din urmă, manuscrisul și

desenele aferente au fost publicate, în germană și în traducere maghiară, de către Egyed Hermann în anul 1943 la Pecs sub titlul *Budarol Belgradba 1663-ben "Ottendorf Henrik kepes utleirasa"*.

Datele despre Timișoara au fost folosite de către cunoscutul scriitor și publicist Franz Liebhard în *Banater Mosaik*, de către arhitectul Mihai Opriș în monografia sa consacrată Timișorii și de alți câțiva autori.

Pentru acest studiu am completat textul despre Timișoara și cele două desene inedite cu note științifice și cu un mic glosar de termeni explicativi ai demnităților otomane prezentate în text.

HENRIK OTTENDORF, *DESCRIEREA TIMISOAREI*

“Orașul Timișoara, care-și are numele de la râul Timiș și de la cuvântul var care pe ungurește înseamnă cetate, este situat dincolo de Dunăre și de Tisa (privind de la Viena, n.n.) în acea parte care este socotită a face parte din Ungaria de Jos și este numită de aceștia (maghiari, n.n.) comitatul Timiș (denumire de epocă pentru zona centrală și, prin extensie, pentru întregul Banat de azi, n.n.). Puține din casele orașului se văd de departe, doar turnurile moscheilor, fiind așezat (orașul, n.n.) pe șesul întins și, în mare parte, acoperit de pomii grădinilor din jurul orașului.

Către răsărit se aflau câmpiile “maronische”² și, peste Dunăre, Bulgaria. A fost construită înaintea acestora (otomanilor, n.n.) de către regii maghiari. Către miazăzi are orașul Belgrad sau Griechische Weissenburg³ și Dunărea la 13 mile. Către apus are Tisa, lângă o cetate și un orașel pe nume Petsch (Novi Becej, n.n.) la opt mile. Către miazănoapte sunt Eyssen Thor⁴ și Transilvania la 9 mile, după cum se văd de la Timișoara munții Transilvaniei.

În suburbie, către răsărit și miazănoapte, pe o milă aproape de jur împrejur, se întinde un câmp mare și neted, unde mai mulți ani la rând și-a făcut tabăra Ali – pașa. În dosul acestui câmp se află o pădure și un tufăriș scund care se întinde spre Denta pe patru mile: aici sunt și diferite poduri, căci Timișul străbate așezările fiind foarte întortocheat. Pe de altă parte, pădurea aceasta nu e mai lată de o milă, iar prin ea drumul este neted ca într-o cameră. Trecând de pădure, se întinde o câmpie netedă și nelocuită,

¹ Traducerea a fost făcută de către doamna Marlen Negrescu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

² numit și Campus Maxond, o denumire generică pentru zona din jurul localității Alibunar de azi.

³ Novi Becej, pe stânga Tisci, în Banatul jugoslav.

⁴ Porțile de Fier ale Transilvaniei, pe Valea Bistrei spre Hațeg

pe care nu se vede nici o tufă sau deal și puține sate ale căror case sunt toate sub pământ; acest șes se întinde până la Palanke Panske⁵, două mile sub Belgrad și, mai departe, până la Dunăre.

Pe bună dreptate, Timișoara este împărțită în trei părți: cetatea, orașul și suburbiile, care de asemenea sunt de două feluri și o parte a lor se numește Insula, iar cealaltă Orașul rascian⁶.

Castelul (a)⁷, situat către miazăzi, este o clădire veche, în patru laturi cu un zid și patru turnuri puternice, pătrate, înconjurat din toate părțile de mlaștini adânci și de râul Timiș. Afară, în fața castelului, este încă un turn mare, în patru laturi care, asemenea celorlalte, este unit de castel printr-un zid și are o poartă mare și, în fața acesteia, un pod peste care trebuie să treci ca să intri în cetate. După descrierea lui Ortelius a asediului Timișoarei acesta pare să fie turnul de apă care, așezat între cetate și oraș și cucerit primul de către turci, a fost una din cauzele predării, căci prin aceasta, legătura dintre oraș și castel⁸ este tăiată. În castel sălășluiește caimacumul pașei de Timișoara sau guvernatorul; pentru că de data aceasta pașa nu este el însuși prezent, iar caimacumul supraveghează veniturile, muniția, proviziile și prizonierii, nedorind niciodată să lase pe vreunul dintre ai noștri înăuntru.

Orașul este înconjurat de un zid cu palisade puternice, înalte, din împletitură de nuiele lipită cu lut, în numeroase locuri zidit puternic în acest fel și umplut cu pământ, astfel încât stau pe el piesele de artilerie. În dosul acestui zid, pe alocuri și mai ales la Poarta Azapilor stă oarece zidărie veche care a rămas de la fostele clădiri ale cetății și ale orașului, iar în anul 1577 a fost dărâmat în întregime din cauza exploziei pulberăriei, ceea ce a cauzat mare pagubă. Șanțurile care înconjoară orașul sunt foarte adânci, iar Timișul face aceasta în multe locuri în mod natural, în altele cu ajutorul oamenilor; cum însă turcii nu se îngrijesc prea mult cu întreținerea acestora, le lasă să se astupe și le curăță doar foarte rar.

Cinci sunt porțile orașului: prima se numește Kuciuk Kalle Kap⁹ ("Mica poartă a cetății") care nu este, de altminteri, decât o poartă făcută din palisade înalte; este solidă prin faptul că este așezată într-un unghi foarte aproape de cetate; aici fiind un loc foarte mlaștinos are un pod lung către suburbie. Cealaltă poartă se numește Soukapi¹⁰ și este un puternic

⁵ Pancevo, oraș la nodul Dunării, azi cartier al Belgradului

⁶ Orașul rascian - termen prin care austriecii îi desemnau pe ortodocși, deci orașul ortodocșilor

⁷ Literalele dintre paranteze corespund celor de pe stampă lui Ottendorf.

⁸ Hieronimus Ortelius, *Chronologia oder historische Beschreibung alter Kriegsemporungen*, Nurnberg, 1603.

⁹ Poarta Mică a Castelului

¹⁰ Poarta Apei

turn pătrat; deoarece Timișul se adună aici dinspre cetate, șanțul dintre oraș și insulă are apa limpede și proaspătă, bună de băut, din care pricină notabilitățile orașului pun să li se aducă apă de aici de către matararschilar sau "purtătorul de sticle". Ceilalți locuitori, care stau în alte părți ale orașului și în suburbii, își iau apa din șanțul orașului, care însă este îndeobște destul de murdară pentru că se spală și se aruncă în ea tot soiul de murdării, astfel încât unul își spală picioarele sau cârpe vechi ori aruncă în ea intestinalele oilor tăiate, iar altul, alături, își umple cana pentru băut.

Există și fântâni pe la case și chiar o fântână deosebit de bună în afara orașului la Derviși¹¹, dar majoritatea sunt cu salpetru și fiindcă turcii preferă să bea apă curgătoare în locul celei mai bune ape din fântâni, în general își iau apa din Timiș. După Ortelius, aceasta este poarta unde, în timpul asediului, atât creștinii cât și otomanii au și luptat dar au și păgubit atât de mult.

A treia poartă se numește Azab Kapî (Poarta azapilor) și și-a luat numele de la un fel de soldați turci numiți azapi, care însă sunt mai neînsemnați decât ienicerii. Aceasta este un turn frumos, dreptunghiular, zidit din piatră de talie, ridicat de generalul imperial Castaldo înaintea acestora (a turcilor, n.n.). De trei ori pe zi, în zori cu două ore înaintea zilei, după amiază cu două ore înaintea serii și seara, cu două ore după apusul soarelui, în turn bat tobele obișnuitul imn de slavă al turcilor în acompaniament de "schalmeye"¹². Sub acest turn sunt agățate, spre aducere aminte, numeroase ghioage mari, pinteni și alte însemne ale uriașilor sau giganților. Astfel și lângă poartă, într-o ladă lungă, zac osemintele unui om de o mărime incredibilă. La mijlocul turnului atârână o placă de fier groasă cam cât degetul mare în care este înfiptă o săgeată trasă în urmă cu cinci ani de un agă al ienicerilor, cu atâta putere încât a străpuns placa ce a fost apoi agățată aici spre aducere aminte.

A patra poartă se numește Horros Kapî (e)¹³, care este de asemenea un turn frumos făcut din piatră de talie, sus cu un foisor acoperit, construit tot de Castaldo. Pe acesta se află și un orologiu mare care bate orele și le arată și pe cadran. Dar pentru că turcii nu se prea pricep să-l mânuiască, rareori merge bine și decade alături de alte lucruri care la noi (austrieci, n.n.) se caută a fi întreținute.

¹¹ probabil mănăstirea de derviși Baba Huseyin.

¹² "Schalmeye" muzica militară otomană.

¹³ Horos kapî - poarta Cocoșului, Ottendorf îi zice a hanului, după hanul (caravanseraul) din apropiere. Kana kapî - Poarta Sângelui, sau poarta turnului sângieru.

A cincea și ultima poartă se numește Kana Kapî (f) sau Poarta Sângelui și, cu toate că este un turn în patru laturi, este mai prost zidit, iar pentru că stă la capătul orașului, prin ea se trece mai puțin.

În mijlocul orașului este o răspântie cu căpriori deasupra și acoperiș de scânduri, care loc se numește Bazar (g) sau piață iar aici în bolți (prăvălii, n.n.) se vând tot felul de mărfuri și, pe loc, oameni, cai și alte lucruri prin strigare sau prin haraciul obișnuit la ei, astfel încât marfa e a aceluia care oferă mai mult. De asemenea aici pe străzi au băncile de schimb, căci schimbă tot felul de monedă în schimbul unui anumit câștig, îndeletnicindu-se ei și cu cămătăria.

La capătul uneia dintre străzile acoperite care dă spre poarta hanului se ajunge la o străduță unde se află un han cu o curte și numeroase grajduri și diferite camere deasupra lor, dar și acesta decade.

Suburbia se împarte în două: Insula și Orașul rascian. Insula se află în apropierea Cetății, în fața Porții Apei. Timișul o înconjoară de jur împrejur: pe o potecă îngustă se poate ajunge la Poarta Apei, iar în rest se poate călători pe drumul obișnuit peste podurile Porții mici a cetății. Pe aici trece de asemenea un drum către Belgrad care însă nu e folosit decât de cei ce locuiesc în această parte a orașului. Această Insulă este des pomenită în descrierea asediului Timișoarei (din anul 1552, n.n.) căci turcii și-au așezat aici piesele de artilerie și, de aici, au tras asupra cetății, folosind cea mai mare putere.

Cealaltă parte a suburbiei se numește Orașul rascian, iar acesta este, de asemenea, despărțit printr-un braț îngust al Timișului și este tot o insulă dar, fiind construite peste tot case și poduri, nu se prea observă. Pe aici trece drumul obișnuit spre Belgrad și pentru că, la urmă, Timișul trece prin față, trebuie traversată o poartă și un pod lung. Celelalte părți ale suburbiei se întind către apus de-a lungul Timișului și suburbia este deschisă dinspre toate părțile fără porți.

În ceea ce privește moscheile din Timișoara, sunt cu totul opt, mari, cu turnuri înalte, construite după obiceiul lor și acoperite cu țigle, iar turnurile acoperite cu plumb. În oraș sunt două, de fiecare parte a bazarului câte una, în Insulă este una, iar în restul suburbiei, cinci. Prima, care stă afară în suburbie, se numește Kadintzamentschie (k)¹⁴ și se află într-o piață lângă hanul de acolo. Cealaltă se numește Kilissamentschie (l)¹⁵ și este în suburbie pe drumul care duce la Belgrad. A treia moschee se află

¹⁴ Denumirea moscheilor așa cum apare în cartușul stampeii (Kadintzamentschit = moscheea cadânci, era o veche biserică creștină transformată în moschee pentru cadânele din haremurile demnitarilor).

¹⁵ Kilissamentschit = Moscheea săbiei, în fapt kilissa (preluată din greacă înseamnă biserică. O altă veche biserică transformată în moschee.

în oraș de partea aceasta a bazarului sau pieții și se numește Hunkiartzametschie (m)¹⁶ sau bisericile împărătești și după ea trebuie să-și potrivească toate celelalte rugăciunile (din minarete, n.n). De cealaltă parte a bazarului, către cetate, stă a patra, pe nume Tzintzimitschametschie (n)¹⁷. A cincea stă în suburbie în apropiere de poarta hanului și lângă șanțul orașului: este o moschee nouă, frumoasă, se numește Seditzametschie (o)¹⁸, clădită de către Seidi Ahmed pașa, care a fost strangulat în urmă cu doi ani de către Ali pașa la ordinul împăratului turc, iar mormântul său - construit din piatră de talie de înălțimea și forma unei mese de altar de pe la noi - stă în curtea bisericii, la căpătâi cu un stâlp de piatră octogonal cu turban iar la picioare este unul care este ascuțit doar la vârf. Pe Insulă se află a șasea moscheie, pe nume Solitarzametschie (p)¹⁹. A șaptea moscheie, care se află în suburbie, nu departe de Poarta hanului, se numește Aiskkadintzanetschie (q)²⁰. A opta și ultima este afară, aproape la capătul suburbiei și se numește Muradie (r)²¹.

În afara acestor moschei mari, în suburbii sunt încă trei mici și mai proaste, clădite numai din lemn și cu turnuri joase din lemn, sus însă deschise într-atât încât muezinul lor să poată merge de jur împrejur și să poată striga la timpul obișnuit al rugăciunii. Una dintre acestea este lângă Poarta Azapilor²², cealaltă lângă Timiș aproape de biserica ortodoxă²³, iar a treia la capătul Insulei²⁴.

Numeroșii creștini de religie ortodoxă care stau în acest oraș Timișoara, precum și cei din satele apropiate, au bisericile lor deosebite. Biserica catolică este în suburbie, aproape de Poarta Apei²⁵, într-o străduță îngustă și este înconjurată de o curte și de case, iar alături locuiește un franciscan. Aceasta cuprinde ca mărime cel puțin cinci și șase sute de persoane. Rascienii sau ortodocșii își au biserica lor la capătul suburbiei, într-o grădină. Deși nu este atât de mare ca și cea catolică, ea este bine

¹⁶ Hunkiartzmetschit = Moscheea sultanului vărsător de sânge (creștin), moschee închinată sultanului Soliman Magnificul, în timpul căruia a fost cucerită Timișoara.

¹⁷ Tzintzimmemetschit = moscheea Cincime.

¹⁸ Seditzametschit - Moscheea lui Seidi Ahmed Pașa

¹⁹ Silihdarmetschit - oscheea silihdarului. Titlul este cel acordat marilor viziri, conducători de campanii. În cazul de față se referă la marele vizir Mehmed Koprulu, deținător al unui vakâf la Timișoara, concentrat în jurul unei moschei proprii.

²⁰ Aischkaafintzametschit = moscheea cadănei Aișa

²¹ Muradiemetschit = moscheea sultanului Murad (al treilea)

²² vezi nota 10

²³ Poate fi poziționată în zona parcului Brătianu și a bd.C.D.Loga, de azi.

²⁴ Insula sau Palanca Mică, suburbie timișoreană medievală, plasată aprox. pe perimetrul estic al pieței Victoriei spre bd. C. D. Loga, zona Catedralei ortodoxe.

²⁵ Poziționabilă între actualele bulevarde C.D.Loga și Eminescu.

construită și împodobită cu multe culori și picturi. Alături de ea, într-o casă, locuiesc câteva călugărițe bătrâne sau femeii cucernice.

Nu departe de biserica ortodoxă, afară, este o moară de pulbere pe un braț al Timișului, înconjurată de un zid înalt de palisade și păzită de o sentinelă, ca nimeni să nu poată intra. Ali pașa are aici numeroase piese de artilerie pe care le ia în bătălii. Nu departe de aici se află numeroase alte mori de grâne pe un alt braț al Timișului, care trece de-a lungul Timișului²⁶.

Cât privește Timișul, acesta izvorăște în apropierea munților Transilvaniei la granița românească numită Severin. El curge dinspre răsărit spre Timișoara și se întinde în jurul orașului către apus, apoi se întoarce din nou și curge o jumătate de milă dinspre oraș spre răsărit, apoi pe o milă bună prin pădurea mai înainte pomenită, se întoarce din nou către apus către lacul Betzkerek²⁷, de unde se întinde până la două mile sub Belgrad către Palanske Panska (Pancevo, n.n.) și se varsă în Dunăre la jumătate de milă depărtare de acolo.

Lângă oraș, către miazăzi, sunt diferite mlaștini, aproape de jur împrejurul orașului. Sunt multe grădini care dau multe fructe, iar unele dintre acestea, datorită situației liniștite, erau chiar plăcute și le-am vizitat; acestea sunt întreținute în neorânduială și prost, după obiceiul lor.

Atât străzile orașului cât și ale suburbiilor sunt podite cu lemn tare, asemenea unui pod; cauza este că acestea nu sunt pavate și pământul este adânc și noroios dacă plouă cât de puțin.

Locuitorii orașului sunt toți turci. Creștinii locuiesc în suburzii și, asemenea multor turci, se întrețin din negoț, cultivarea pământului, creșterea animalelor și altele asemenea. Pentru că prin așezarea sa locul este foarte roditor și populat, turcii înșiși spun despre Timișoara că cine a luat Buda n-a obținut decât un oraș, cine însă a luat Timișoara a obținut o țară întreagă. Aici se găsește de asemenea o mulțime de vânat, parte datorită pădurilor din jur, parte pentru că este puțin urmărit. Deoarece șesul din jur este neted se găsește puțină viță de vie, precum câteva vii în jurul orașului care însă nu produc cât este nevoie, căci - deși turcilor le este interzis vinul - ei îl beau pe ascuns, iar negoțul cu vin este al rascienilor (ortodocșilor, n.n.) care nu numai că au aproape în fiecare din casele lor vin de vânzare, dar îl beau și ei înșiși cu deosebită plăcere. Îl cumpără din satele de la munte și, în mare parte, dinspre Belgrad.

Țigani, cu ocupații binecunoscute, sunt fierari, de asemenea muzicanți, geambași, iar în unele localități se lasă folosiți în locul călăului.

²⁶ Brațul Timișului curgea aproape de locul unde azi se află Liceele Electromotor și de arte plastice.

²⁷ Lacul Becicherecului, azi secăt, se afla întins în zona din jurul Zrenjanin-ului.

Ei locuiesc în apropierea bisericii ortodoxe și adunătura asta este amestecată cu porcii. Când ortodocșii își țin Paștele sau este târg la Timișoara, țiganii au obiceiul să-i oprească pe trecători, atât femei cât și bărbați, și să le ceară o plată. Pe cei care nu vor să le dea nimic sau le dau mai puțin decât li se cere, îi aruncă în cea mai apropiată groapă cu apă sau noroi astfel încât stărnesc râsul.

În afara suburbiei, spre mieznoapte, cam la o lovitură de tun depărtare, locuiesc niște derviși sau călugări turci, lângă mormântul unuia dintre sfinții lor²⁸. Trăiesc din munca câmpului și cerșesc. Ei au o fântână deosebit de bună din care se ia zilnic apă. Pe unul dintre acești sfinți l-am văzut de mai multe ori șezînd în apropierea Porții Azapilor. El cumpăra pâine din banii pe care îi cerșea și hrănea cu aceasta vrăbiile care îl cunoșteau și erau într-atât de blânde încât i se așezau adesea pe cap. Și suburbiile sunt clădite după felul turcesc: unele mai rău, altele mai bine, parte acoperite cu țigla, parte cu șindrilă.

Cum baronul von Goes a fost trimis la Ali pașa pentru tratatul de pace, a fost încartiruit în suburbie aproape de Poarta Azapilor și (membrii soliei, n.n.) au fost găzduiți după cum urmează: 1) locuința baronului von Goes, 2) căpitanul loçitiitor cu aprovizionarea trebuie să străbată grădina fiindcă nu putea trece pe străzi, 3) domnul Peres locuia deasemenea în acea grădină, 4) locuința mea, 5) domnii părinți iezuiți, 6) trompeții, bărbierii și alții, 7) domnul Tullio, 8) curierii, 9) domnul Mennin, 10) domnul de Breueg și colonelul Gruter, Ali Pașa și-a avut locuința la nr.11, nu departe de poarta hanului, la nr. 12 era chehaia sau intendentul acestuia, la 13 stătea defterdarul sau casierul; la 14 imbrohorul sau comisul, la 15 zachyretschii sau ofițerul cu aprovizionarea, la 16 subașa sau căpitanul ienicerilor care ne asigură paza, la 17 Reis-efendi sau cancelarul, la 18 celebi-ul, la 19 Husein aga cel care a venit cu noi de la Viena, la 20 Hagi Bekir bei secretarul sau kalletelscherebbi, la 21 Hagi Halil, un căpitan bătrân, în rest un turc cinstit și cunoscut la noi, cum puțini am văzut la ei.

De altminteri, despre Timișoara trebuie să amintim că în anul 1551 a fost asediată fără folos de turci. A fost însă cucerită în anul 1552 de către turci prin capitulare dar, de cum s-a retras, promisiunea nu a fost respectată și toți - chiar și căpitanul lor Ștefan Losonczy - au fost nimiciți, dar locuitorii au fost mînați la casele lor. În anul 1577 cetatea a fost foarte distrusă din cauza explodării pulberăriei. În anul 1597 cetatea a fost asediată fără succes de transilvăneni, însă suburbia a fost incendiată iar

²⁸ Așezământul religios musulman Baba Husein poate fi poziționat în zona antenelor Radio - cimitir calea Lipovei.

turcii și tătarii au fost învinși cu această ocazie. În anul 1603 suburbiile au fost incendiate de două ori de către haiduci, iar acum în 1663 este negocierea, fără succes, a tratatului de pace cu Ali pașa.

Drumul și stațiile de poștă organizate între Buda și Belgrad

De la Buda la Belgrad se socotesc cu totul patruzeci și patru de mile și pentru ca turcii să călătorească mai repede, mai ales în slujba împăratului lor, pe drumul acesta sunt așezate 10 stații de poștă cum se poate vedea din cele ce urmează:

Buda – 2 mile mici – Hamseve - 2 mile mici Ertschin – Jancourteran (prima poștă dinspre Buda) 2 mile mari - Penteli - 2 m. mari - Fedwar (a doua stație de poștă) 3 mile mari Paxtum – Tolna 2 m. (a treia Poștă) 1 milă Ovar – 1 milă Seksard - 1 milă Bathosek (a patra poștă) - 1 milă Sekksitz – 2 mile Mohacs (a cincea poștă) - 2 mile Birnebar (a șasea poștă) – 1 milă Essek (a șaptea poștă) 3 mile Bukovar a opta poștă - 3 mile Torawik - 1 milă Colowitz - 2 mile Metrowitz (a noua poștă) 3 mile un sat (a zecea poștă) 4 mile Semlin de aici se călătorește pe apă – Belgrad și de aici se călătorește cu poșta din nou pe apă până la Zemun.

DRUMUL DE LA VIENA LA TIMISOARA

Așa cum l-a făcut domnul von Goes:

Localitatea	Cum a călătorit	Mile mici
Viena	Pe apă	
Bratislava, oraș și cetate		10
Somorja sat		2
Suly mori		4
Raro-Asvany sat		6
Wenek sat		2
Komarom cetate și târg		2
		Mile mari
Duna almas sat	Pe jos	1
Esztergom oraș și cetate		4
Veresvar palancă		3
Buda veche târg		1,5
Buda oraș și cetate		0,5
Hamsewe palancă		2
Ertschin palancă		2
Jancourteran palancă		2

Penteli palancă	2
Fedwar palancă	2
Paxum palancă	3
Tolna palancă	2
Ovar palancă	1
Szekszard palancă	1
Bataszek palancă	1
Seksitz palancă	1
Mohacs palancă	2
Birnebar palancă	2
Veresmarkh palancă	1

	Pe Dunăre	Mile mici
Sella sat		1
Zombor palancă și oraș		1
Crvenka sat		3
Vrbas sat		3
Turija sat		2
Novi Becej palancă și oraș		2
Galad sat		3
Totzin (Novi Kozarci) sat		1
Horatzin (Veliko Selo) sat		1
Tomba (Jimbolia) palancă		1
Checea sat		2
Bobda sat		1
Timișoara oraș și cetate		1

DRUMUL DE LA TIMIȘOARA LA BELGRAD

Așa cum am călătorit eu (Ottendorf, n.n.):

Timișoara	4 mile mici
Denta palancă și sat	2
Margita sat sub pământ (bordeie, n.n)	2
Lokve (Sânmihai) sat sub pământ	
Novo Selo (Nordak) sat sub pământ	
Pancevo (Panske) palancă și târg pe Timiș care la o oră de aici se varsă în Dunăre	1
Belgrad	2

De la Timișoara la Denta este pădure, restul până la Belgrad șes întins fără vreun pom sau deal.

DRUMUL DE LA BELGRAD LA TIMISOARA

Aşa cum l-am străbătut la întoarcere:

Belgrad pe apă până la	
Panske (Panciova) palancă	2 mile mici
Koslovatz (Kovacica, n.n.) sat	2
Tomasin Tomasevac (n.n.) sat la Timiş	2
Schuplan (Krajisnik n.n.) sat sub pământ	2
Parda (Medja, n.n.) sat	2
Timișoara	4

De la Belgrad până la o milă de Timișoara drumul acesta este tot șes întins pe care nu se vede nici un pom.

DRUMUL DE LA TIMISOARA LA BELGRAD

Aşa cum l-a călăuzit Husein aga pe domnul von Goes:

Timișoara până la o poiană - 2 mile mici – o altă poiană - 2 mile mici - o a treia poiană la Timiş - 4 mile mici – Horlohad (Orlovac, n.n.) un sat pe Timiş 2 mile mici. Am lăsat lacul Becicherec la stânga până la Tisa: de la Tisa în jos am călătorit pe un braț al acesteia până dincoace de Dunăre la un mal înalt pe care ei îl numesc Sardek 2 mile mici - Belgrad 3 mile mici.

TIMIȘOARA IN 1663, AFTER HENRIK OTTENDORF 's DESCRIPTION. (Summary)

The present study actualises for the first time in an unabridged version, the text and pictures of Henrik Ottendorf made in Timișoara in 1663. The text that refers to Timișoara has been partially used in less ample works. The print - is the only true source known until now because the author spent six months of his life in Timișoara – and has been published over two decades ago.

The sketch of the streets from Cetate, and of the two Palanca were not previously used and is thus less known.

The total translation of the text into Romanian, accompanied by the print and the sketch of the streets, represents a major contribution to the history of Timișoara in the 17th Century.

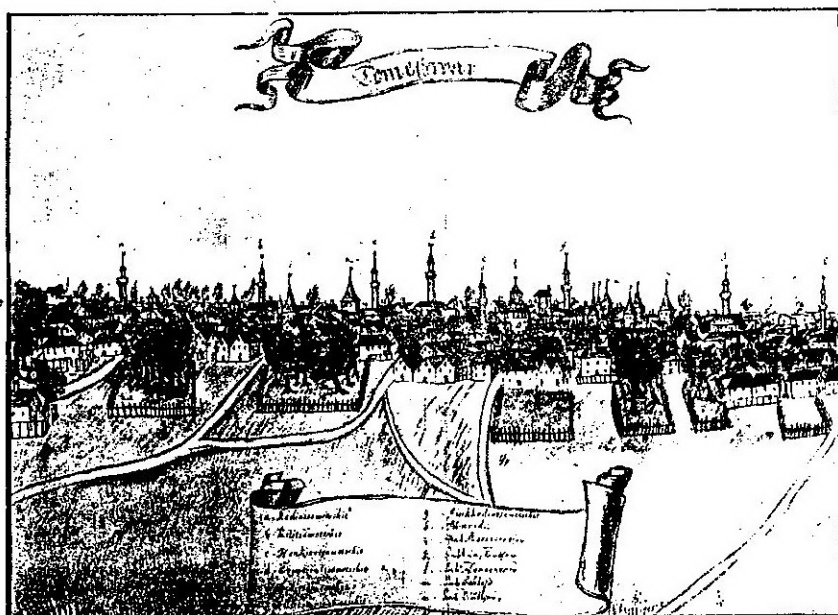

Fig.1. Timișoara

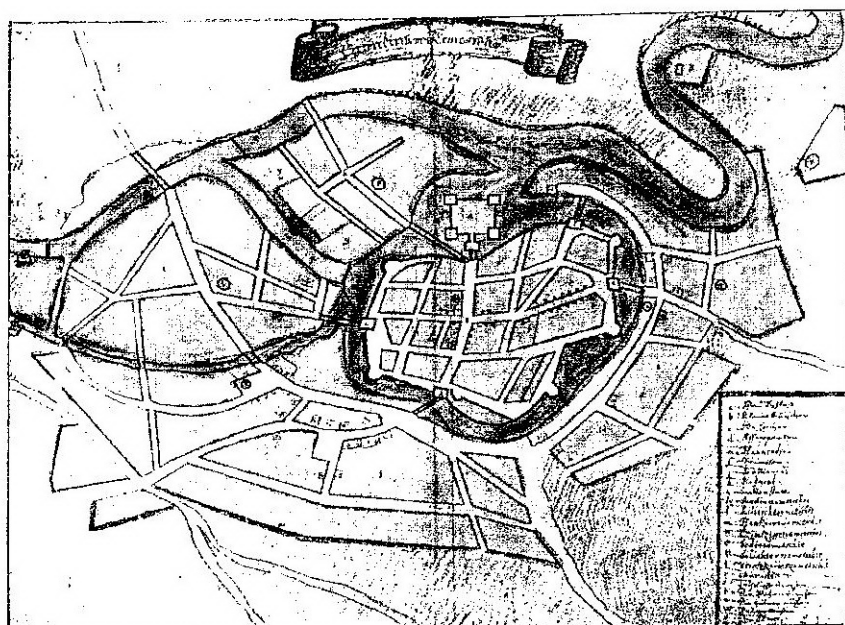

Fig. 2. Timișoara (roșu – terenul orașului; galben – străzi; albastru – brațele Begăii)